

УДК 811.161.2'243:378.147
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2020-1-2-2>

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ СТВОРЕННЯ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧОГО СЛОВНИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ІНОЗЕМЦІВ

Самусенко О. М.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та російської мов як іноземних
Інститут філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
бульв. Тараса Шевченка, 14, Київ, Україна
orcid.org/0000-0002-8479-8851
oksamusenko@gmail.com*

Ключові слова: національно маркована лексика, соціокультурна компетенція, лінгвокраїнознавство, українська мова як іноземна, методика викладання іноземних мов.

Стаття присвячена вивченню лексичної системи української мови в іншомовній аудиторії, зокрема питанню опрацювання та засвоєння національно маркованої лексики. Пропоноване дослідження зумовлено необхідністю створення універсального лінгвокраїнознавчого словника української мови для інокомунікантів. Лінгвокраїнознавчі видання, що містять безеквівалентну та фонову лексику, сприяють формуванню лінгвістичної та соціолінгвістичної компетенції у процесі вивчення української мови іноземними громадянами. Саме ці лексичні одиниці є найбільш складними для вивчення та розуміння іноземцями, але й найцікавішими, оскільки знайомлять з іншим поглядом на світ і мотивують вивчати іноземну мову. У розвідці розглянуто сучасні лексикографічні праці, які містять слова з національно-культурним компонентом семантики й адресовані як іншомовній аудиторії, так і широкому колу читачів; проаналізовано відомі принципи укладання лінгвокраїнознавчих словників української мови для інокомунікантів, висвітлено перелік тем та критерії відбору лексичних одиниць для такого словника. У результаті дослідження запропоновано такі основні принципи створення лінгвокраїнознавчого словника для іноземців, як: актуальність і частотність обраних одиниць, доступність викладеної у словнику інформації іноземному користувачеві, структурованість словникової статті та виокремлення її компонентів, різноплановість та різноманітність матеріалу, насиченість прецедентними текстами, ілюстративність, мультимедійність. Значну увагу приділено будові словникової статті, зокрема таким її частинам, як словникове слово, дефініція, лінгвістичний та екстралінгвістичний блоки. Розглянуто доцільність введення інформації щодо лексико-граматичних особливостей словникової одиниці, включення синонімічних рядів, порівнянь, фразеологізмів, етимологічної довідки тощо. Обґрунтовано наведення широкого, але водночас лаконічно викладеного екстралінгвістичного матеріалу, що містить опис реалії, пов'язані з нею звичаї та обряди, а також залучення прецедентних текстів. У статті запропоновано робочі варіанти словникових статей «хустка» і «злидні».

BASIC PRINCIPLES OF CREATION OF A UKRAINIAN LINGUOCULTURAL DICTIONARY FOR FOREIGNERS

Samusenko O. M.

PhD, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Ukrainian and Russian as Foreign Languages

Institute of Philology

of Taras Shevchenko National University of Kyiv

Taras Shevchenko Boulevard, 14, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0002-8479-8851

oksamusenko@gmail.com

Key words: *culture specific word, sociolinguistic competences, linguocultural studies, Ukrainian as foreign language, foreign language teaching.*

This paper deals with a lexical system of Ukrainian language learning by a foreign audience. It especially focuses on working with a culturally specific vocabulary. The author concerns the relevance of the topic with a necessity of providing foreign students with a Ukrainian culture-through-language dictionary. Various linguocultural publications, which include untranslatable and culture specific vocabulary, accompany formation of linguistic and sociolinguistic competences during learning Ukrainian language by foreigners. The culturally specific words are the most difficult to learn and understand, but, at the same time, they are the most interesting ones, because they show the other view of the world and motivate to learn a foreign language. This paper also focuses on analyzing the basic principles of the Ukrainian culture-through-language studies dictionary creation for foreigners as well as highlighting a variety of topics and a selection criteria of lexical units which should be included in such the dictionary. As a result, the author suggests such the main principles of the creation of the Ukrainian linguocultural (culture-through-language studies) dictionary for foreigners: relevance and frequency of the units; accessibility of the information in the dictionary to a foreigner user; strict structure and divide of the dictionary article's components; diversity and variety of the material; saturation with the precedential texts; visualization and multimediality. The author paid special attention to an article structure, particularly to such its components as: a dictionary word, its definition, linguistic and extralinguistic units. All the lexical and grammar peculiarity of each vocabular unit, synonymous, comparisons, idioms, etymology, etc. were taken into consideration for this paper. The author provides this article with a wide and, at the same time, succinctly written extralinguistic material, which includes a description of a culture-bound item as well as traditions and rituals connected with it, includes fragments of precedential texts. The paper suggests the examples of the dictionary articles "headscarf" and "poverty".

Одним із завдань сучасного освітнього процесу в Україні і за кордоном є забезпечення навчання іноземних громадян, які вивчають українську мову. До кола проблем, що потребують нагального розв'язання, входить питання створення лінгвокраїнознавчих словників і лінгвокраїнознавчих матеріалів української мови для іншомовної аудиторії. Метою таких праць є ознайомлення інокомунікантів із національно маркованою лексикою української мови, що дозволить у процесі її вивчення зануритися в культуру українського етносу та сформувані не лише лінгвістичну, а й соціолінгвістичну компетенції.

У царині методики викладання мови як іноземної знайомству з лексикою з національно-культурним нашаруванням приділяють особливу увагу, а питання використання лінгвокраїнознавчих словників у навчанні іноземців (як матеріалу для розвитку комунікативної компетенції на різних етапах і рівнях) не є новим в українській лінгводидактиці [1, с. 69–70]. Науково-методичні роботи останніх десятиліть яскраво засвідчують інтерес до лексикографічних розробок такого типу. Праці зазвичай презентують дослідження сегментів безеквівалентної і фонові лексики, містять

методичні рекомендації щодо специфіки ознайомлення іншомовної аудиторії з відповідними лексичними одиницями. Вибудовуючи сучасну концепцію навчання української мови іноземних здобувачів освіти, фахівці спираються на чинники різного характеру, серед яких назвемо такі: збільшення кількості іноземців, що прагнуть вивчати українську мову, а отже, потреба в забезпеченні і підвищенні ефективності навчального процесу; необхідність створення відповідно до сучасних освітніх реалій навчальних матеріалів, які можна використовувати як в аудиторії, так і в дистанційному режимі, та гарантувати самостійну роботу студентів і асинхронне опрацювання програми; впровадження державного тестування з української мови як іноземної, що потребує створення комплексу відповідних навчальних та тестових матеріалів; врахування білінгвізму, тобто особливого мовного середовища для іноземців, що навчаються в Україні, та інші. Пропоноване дослідження пов'язане з усіма переліченими чинниками і покликане заповнити лакуну у сфері презентації національно маркованої лексики української мови і створення матеріалів для її опрацювання в іншомовній аудиторії, а також в питанні моделювання лінгвокраїнознавчого словника української мови для інокомунікантів.

Словниками-прототипами і водночас джерелами для створення лінгвокраїнознавчого словника української мови для іноземної аудиторії може бути широке коло досліджень як з української, так і з інших мов і культур. Найбільшими і ґрунтовними працями на матеріалі слов'янських мов, які розраховані на широке коло охочих знати етнокультурні глибини слова, є словник-довідник «Знаки української культури» [2], енциклопедичні видання «Słownik starożytności słowiańskich» [3] та «Славянские древности» [4]. З-поміж українських праць для іншомовної аудиторії варто згадати такі видання: «Україна в словах: мовоукраїнознавчий словник-довідник» [5], «Лінгвокраїнознавчий словник власних назв української мови» [6], «Лінгвокраїнознавство: Україна» [7] та інші. Очевидно, що цей перелік не є вичерпним, оскільки для студентів-іноземців, що навчаються української мови та українською мовою у вищих навчальних закладах України за відповідними освітніми програмами, у кожному університеті створюють свої навчальні посібники та навчальні матеріали, зокрема і для опрацювання такої лексики (*борщ, вареники, коровай, рушник, вишиванка, шаровари, вінок, козак, гетьман, булава, кобза, кобзар, чумаки, гопак, щедрик, писанка, Великдень* тощо). Необхідність укладання універсального лінгвокраїнознавчого словника української мови для іноземної аудиторії очевидна, на часі також створення його електронної версії. Щодо останнього, то вартий

уваги, зокрема, мультимедійний лінгвокраїнознавчий словник «Росія» [8], який містить не лише звичні словникові статті, але й медіатеку (тексти, фото, відео, аудіо тощо) та інтерактивні завдання для опрацювання і засвоєння відповідної лексики.

Метою цієї праці є визначення основних принципів укладання лінгвокраїнознавчого лексикографічного видання української мови для іноземців. Досягнення мети потребувало розв'язання декількох завдань: проаналізувати сучасні українські словники лінгвокраїнознавчого типу; запропонувати критерії створення лінгвокраїнознавчого словника для іншомовної аудиторії; змодельовати оптимальну структуру словникової статті; навести приклади створення лінгвокраїнознавчої словникової статті для інокомунікантів.

Як слушно зауважують науковці, «основним завданням лінгвокраїнознавчого словника є активне використання лексики як одного із засобів донесення інформації, допомога чужоземцям правильно розуміти і використовувати безеквівалентну та фонову лексику» [9, с. 388]. Укладання універсального лінгвокраїнознавчого словника передбачає узгодження критеріїв пошуку лексем, які мають увійти до словника-довідника такого типу, визначення реєстру дослідницьких одиниць і структури словникової статті. Автори мовоукраїнознавчого словника «Україна в словах» називають цілу низку критеріїв «виділення національно-культурної лексики в сучасній українській мові»: семантичний, граматичний, функційно-стилістичний, перекладний, зіставний, частотний, лінгводидактичний, експериментальний (останній означає врахування результатів психолінгвістичних та соціолінгвістичних експериментів) [5, с. 4], пропонують перелік іменників, які, на думку авторів, можуть «якнайповніше створити мовоукраїнознавчий образ України» [5, с. 5]. Це передусім лексика, що ілюструє історію України і пов'язану з нею символіку, описує громадські споруди, традиційні страви, відображає найдавніші вірування, християнське віровчення, знайомить зі зразками мистецтва, фольклору, народним вбранням, рослинним і тваринним світом тощо. Іноді до видань потрапляють слова з-поза кола лексики з національно-культурним нашаруванням («археологія», «зв'язок», «народ», «наука», «фінанси», «символ» та інші), що пояснюється специфікою аудиторії, на яку розрахований довідник: на учнів загальноосвітніх шкіл і студентів [5, с. 14–106].

Випуски «Лінгвокраїнознавчого словника власних назв української мови» покликані ознайомити іноземців зі значущими українськими реаліями, що позначені власними назвами. Тут семантизовано одиниці різних тематичних груп онімів, які мають національно-культурну специфіку і є найважчими для розуміння іноземцями [9, с. 390].

Як зазначають автори, словники укладаються з урахуванням вимог до лексикографічних видань такого типу, побудовані за тематичним принципом, словникова стаття містить лінгвістичну й енциклопедичну (культурологічну) інформацію. Уже побачили світ випуски, присвячені географічним, астрономічним назвам, найменуванням релігійних і державних свят, зошити, що містять власні імена людей, назви пам'ятних місць, природо-заповідних об'єктів, храмів, українських засобів масової інформації, вищих начальних закладів [6]. Словникові випуски насичені екстралінгвістичними даними і стануть у пригоді іноземцям, що вивчають українську мову, цікавляться різними сферами життєдіяльності українців.

Спробою заповнити лауну в цій сфері і забезпечити навчальним матеріалом іноземних студентів-гуманітаріїв став посібник «Лінгвокраїнознавство: Україна», що містить систематизовану лінгвокультурологічну інформацію від прадавнього періоду розвитку українського етносу до пострадянських часів та сучасності, вивчення якої сприяє формуванню соціокультурної компетенції, а отже, досягненню ефективного діалогу між учасниками міжкультурної комунікації. Навчальний посібник у нетрадиційній формі спонукає студентів до вивчення національно маркованих одиниць, знайомить із національно-культурною специфікою мовленнєвої поведінки українців, особливостями вербальної та невербальної комунікації носіїв української мови. У межах пропонованого дослідження цікавою є друга частина посібника – лінгвокраїнознавчий коментар до тем і завдань, який виконує функцію словника-довідника і є спробою «зібрати необхідну інформацію лінгвістичного та енциклопедичного характеру з накопичених у науці досліджень з етнографії, етнолінгвістики, міфопоетики, фольклористики, часто недоступних іноземним студентам або важких для їхнього сприйняття» [7, с. 4]. Алфавітний покажчик до посібника уможливує його автономне використання для знаходження певної інформації щодо потрібної лексеми, але, на жаль, видання не є лінгвокраїнознавчим словником-довідником.

Очевидно, що вітчизняні дослідження з методики викладання української мови як іноземної вже поклали початок розробленню універсального лінгвокраїнознавчого словника, ці ідеї варті уваги і розвитку. Спробуємо запропонувати своє бачення основних принципів укладання такого лексикографічного видання. Перший принцип – актуальність представлених одиниць, тобто вживання обраних лексем та словосполучень у живому мовленні освічених українців, у художній літературі, сучасній аудіо- та відеопродукції тощо, розуміння яких є необхідною умовою успішної комунікації з носіями мови як у професійному, так

і в повсякденному житті. Цей принцип не означає відмови від лексики на позначення, наприклад, традиційної культури, а покликаний зосередитися на лексемах, уживання яких є більш частотним у сучасній мові. Другий – доступність інформації, тобто відповідність рівню знань користувача, що виходить із розуміння специфіки іншомовної аудиторії (на відміну від носіїв української мови), необхідності врахування методики викладання української мови інокомунікантам, належного використання програм із рівнів володіння мовою як іноземною й орієнтації на лексичні мінімуми (які перебувають ще на стадії розроблення). Цей критерій також означає, що словникова стаття повинна містити важливу для іноземців інформацію з лексики, граматики (певні лексикограматичні форми, приклади вживання), фонетики, стилістики тощо. Третій принцип – структурованість пропонованого матеріалу, тобто словникової статті, виокремлення частин (що уможливує ознайомлення з окремими її компонентами) і простота пошуку та навігації (через відсилання як у паперовому, так і в електронному варіантах). Четвертий – різноплановість та різноманітність матеріалу, презентація всіх сфер духовної та матеріальної культури, включення лексичних одиниць, що відбивають особливості історії, географії, економіки, політики, розвитку освіти, науки, мистецтва, минулого та сучасного повсякдення українців. Зрозуміло, що словникові статті в такому разі не можуть бути однаковими, і це підкреслює важливість третього принципу, тобто вимоги структурувати матеріал і називати окремі блоки. П'ятий принцип – насиченість словникової статті прецедентними текстами, знання яких визначає належність особи до культури носіїв певної мови. Вивчення і розуміння загальновідомих, важливих, а іноді навіть сакральних текстів є необхідною ланкою у процесі опанування іноземної мови й усвідомлення специфічних фрагментів мовно-концептуальної картини світу українського етносу, що веде до формування комунікативної компетенції на професійному та близькому до носіїв мови рівнях. Шостий – ілюстративність, візуалізація, тобто додаткова демонстрація матеріалу, орієнтована на зорове та слухове сприйняття: фотографії визначних представників культури і науки, видатних політичних та державних діячів, пам'яток культури, музейних експонатів, природних об'єктів, стінопису тощо, картини, фрагменти документального кіно, художніх фільмів, анімації, реклами тощо. Сьомий принцип – мультимедійність, обов'язкове створення не лише паперової, але й електронної версії, без якої нині важко уявити такий проєкт.

Як зрозуміло з наведеного вище, важливим є моделювання оптимальної для сприйняття інозем-

ною аудиторією словникової статті такого лексикографічного задуму. Аналіз сучасних лінгвокраїнознавчих видань свідчить про те, що структура лінгвокраїнознавчої словникової статті зазвичай складається з найменування, дефінітивної частини, наведення лексико-граматичних особливостей і об'ємного екстралінгвістичного матеріалу. Наприклад, словникова стаття «вареники» у мовоукраїнознавчому словнику має вичерпну для іноземця низку граматичних форм, містить зменшувально-пестливі форми і діалектні одиниці, тлумачення, означення, прислів'я, загадки, сталі вислови, уривок з української народної пісні, матеріал про рецепт приготування, значення в повсякденному житті й обрядах [5, с. 340–341]. Відмінність у структурних компонентах словникової статті часто зумовлена специфікою денотата, але зазвичай одиницю супроводжують варіативні назви, лексико-граматична характеристика (виділено закінчення, вказано рід, число, деякі відмінкові форми), синоніми, пояснення лексичного тла, контексти вживання, енциклопедичний огляд.

Для тих, хто вивчає мову як іноземну, важливим елементом довідникової статті стане фіксація складних граматичних форм, що є необхідною умовою правильного вживання лексичної одиниці в мовленні. Найчастіше це закінчення називного і родового відмінків множини, клична форма, зменшувально-пестливі варіанти, аббревіатури, словоформи, де відбувається чергування звуків. У цьому контексті обґрунтування потребують заголовні лексеми у формі множини та залучення варіантів найменування певної реалії. Порівняймо: у формі множини наводяться, зокрема, лексеми «вареники» [2, с. 64; 5, с. 340], «варяги» [2, с. 64–65; 5, с. 111], «вергуни» [2, с. 75], але, наприклад, «васильок» – в однині [5, с. 557–558] і «васильки = василечки» – у множині [2, с. 65–66]. У праці В. Жайворонка багато уваги приділено варіантам слів, а також синонімічним формам, які часто подаються через знак рівності, наприклад: «ангел = ангол = янгол» і зменшувально-пестливі «ангелочок, ангеля, анголя, анголяточко, янголя», а також «ангел-хранитель» [2, с. 13]; «зорі = зірки = зірничі = зізди» та пестливі – «зіронька, зірочка» [2, с. 254]; «клуня = стодола = стодоля (зменшене – стодолонька)» [2, с. 291]; «оселедець = чуприна» [2, с. 422]. Такий підхід є слушним у процесі підготовки словника-довідника для іноземних слухачів, які схильні варіанти слів сприймати як окремі лексеми, а синоніми чи стилістична віднесеність їм не завжди відомі.

Екстралінгвістичний блок словникової статті залучає іноземців до бази прецедентних текстів носія української мови та культури. Презентація таких лексем у художній літературі, народній творчості, художніх і документальних фільмах,

анімації, творах мистецтва, зокрема картинах видатних художників, уможливорює знайомство з такою лексикою студентів-іноземців уже з початкового рівня вивчення мови. Використання мультимедійного матеріалу сприяє оптимізації навчального процесу та підвищенню мотивації студентів, дає широкі можливості для виконання самостійних, пошукових, творчих завдань [10]. Цікавим і таким, що потребує серйозного вивчення, є питання введення до словника етимологічної довідки чи пояснення внутрішньої форми слова, а також фіксації асоціативного ряду або аналогічних образів з інших культур.

Пропонуємо робочі варіанти словникових статей «хустка» і «злидні», які були розглянуті й обговорені в аудиторії магістрів-українців, що вивчали методику викладання української мови як іноземної, а також запропоновані студентам-іноземцям у лінгвокраїнознавчому курсі української мови.

ХУСТКА

М. в. на, у хустці, зменшувально-пестливі форми – хусточка, хустинка, хустиночка.

Тканина, яку пов'язують на голову, шию, носять на плечах; елемент народного вбрання, головний убір заміжньої жінки.

Українська хустка – це дівочий і жіночий одяг та прикраса. Раніше хустки носили на всій території України, сьогодні хустка також популярна як модне вбрання чи аксесуар. Хустку обов'язково вдягають, коли заходять до церкви.

Українські дівчата завжди ходили з непокритою головою, а заміжні жінки ховали волосся під хусткою або очіпком. Хустки були білі або з орнаментом, з льону чи вовни, у деяких регіонах їх вишивали. Узимку чи влітку складали хустку навпіл трикутником, зав'язували навколо голови під підборіддям чи обгортали шию і зав'язували на потилиці. Відомі різні способи пов'язування хустки.

Хустка була ознакою соціального стану жінки: молоді жінки носили білі або яскраві хустки, старші жінки – темні, вдови – чорні.

Хустки використовувалися в народних обрядах. Дівчина дарувала хлопцю хустку як символ вірності і кохання. Якщо козак гинув, хустину клали на сидло його коня. На сватанні давали хустки як знак згоди на одруження. На весіллі нареченій зав'язували хустку, що означало перехід дівчини у стан заміжньої жінки [11, с. 501–504; 12, с. 114–116, 199–200; 2, с. 626–627].

7-го грудня святкують день української хустки.

Синоніми, варіанти: хустина, хуста (застаріле), платок, шаль, намітка; носовичок, носова хустка (декоративний елемент одягу або тканина для витирання носа, обличчя).

Означення: біла, чорна, лляна, бавовняна, шовкова, квітчаста, тернова, вишита, мережана.

Символізм: символ жіночності, заміжньої жінки, символ любові, вірності, прощання.

Усталені вислови: *зав'язати хустку* – «одружитися, вийти заміж»; *подавати хустки* – «давати згоду на одруження при сватанні»; *збліднути як хустка (як полотно)* – «стати дуже блідим, білим»; *тернова хустка* – квітчаста хустка з тонкої вовни.

Приказка: *Великої треба хусти, щоб зав'язати людям усти.*

Прецедентні тексти. Тарас Шевченко, «Хустина»; пісня «Мамина хустка» (музика Зої Красуляк); фрагменти художнього фільму «Тіні забутих предків» (1964 р.).

Асоціації: мамина хустка, бабусина хустка, оберіг.

Уривок-ілюстрація: *Дарувала шиту шовками хустину, Щоб згадував на чужині. <...> Ой хустино, хустиночко! Мережана, шита. Тільки й слави козацької – сиделечко вкрити [13, с. 56–57].*

За нашими спостереженнями, стійкий інтерес в іноземців викликають міфологічні образи, яким у лінгвокраїнознавстві, на жаль, приділяється незначна увага. Оскільки давньоукраїнська міфологія є природною і пов'язана з побутом предків, вона знайшла свій відбиток у мові. Знайомство з міфопоетичними образами підтримує мотивацію і зацікавленість іноземців. Найцікавішими для студентської аудиторії є, наприклад, образи *русалки, злиднів, відьми, домовика*, назви пантеону богів, а головне – відбиття давніх сакральних уявлень у мові (*як чорт; як відьма; коси, як у русалки, жити у злиднях; небога, небіж, небіжчик, зубожити, спасибі*, ціла низка українських прізвищ з коренем *-бог-* тощо).

ЗЛИДНІ

вживається переважно у множині; *одн.* злидень,

Р. в. мн. злиднів, *М. в. мн.* у злиднях

Демонічні істоти східнослов'янської міфології, маленькі злі духи, що приносять у дім бідність та нещастя.

Маленькі злі духи, які живуть у домі під піччю, де зазвичай повинен жити домовик. Вони мають вигляд маленьких дітей чи дідів, завжди голодні і ненажерливі. Злидні приносять бідність і нужду, вигнати їх дуже важко, лише завдяки розуму і хитрощам [14, с. 191].

Переносне значення: бідність, матеріальні труднощі.

Означення: злі, голодні, ненажерливі, маленькі.

Синоніми, варіанти (міфологічні істоти, що приносять нещастя): Нещастя, Лихо, Недоля, Біда.

Етимологія, внутрішня форма слова. Назва походить від слів «злий» і «день», тобто злі дні, пор. також *злиденний* [15, с. 266].

Усталені вислови: *жити у злиднях, злидні годувати* – «бути бідним, жити в нужді»; *вбива-*

тися / вибитися із злиднів – «жити матеріально краще»; *Нехай / бодай вас злидні побили / посіли* – побажання нещастя, бідності.

Прислів'я та приказки: *Просилися злидні на три дні, а й вигнати не можна; Гроші йдуть на гроші, хліб на хліб, а злидні на злидні.*

Прецедентні тексти. Леся Українка, «Лісова пісня»; українська народна казка «Злидні»; анімаційний фільм «Злидні» (режисер Степан Коваль, 2005 р.).

Асоціації: бідність.

Аналогії: домовики.

Уривок-ілюстрація: *Злидні (малі, заморені істоти, в лахмітті, з вічним, гризким голодом на обличчі, з'являються з-за кутка хатнього) Ми тут! А хто нас кличе? Мавка (кидається їм навперейми до дверей) Геть! Щезайте! Ніхто не кликав вас! <...> Злидні (обсідають поріг) Коли б там швидше нам двері відчинили, – ми голодні! (Леся Українка, «Лісова пісня») [16, с. 161–162].*

Отже, основним призначенням такого словника має бути допомога тим, хто вивчає українську мову як іноземну, засвоїти національно марковану лексику, сформувати соціокультурну компетенцію і в результаті забезпечити ефективну міжкультурну комунікацію. Головною умовою включення мовної одиниці до реєстру лексикографічної праці є національно-культурний компонент семантики, що потребує не лише тлумачення певної лексеми, але й презентації цілої картини енциклопедичних знань, невідомих іншомовній аудиторії. Словникова стаття повинна створити цілісне уявлення у свідомості інокомуніканта про одиницю з національно-культурним компонентом семантики, сформувати вміння впізнавати і розуміти цю інформацію, а також правильно вживати її в мовленні. Зазначимо важливість дотримання таких принципів у процесі укладання лінгвокраїнознавчого словника української мови для іноземців, як: актуальність і частотність обраних лексичних одиниць; доступність викладеної у словнику інформації іноземному користувачеві; структурованість словникової статті, виокремлення її компонентів, простота пошуку в словнику; різноманітність та різноманітність матеріалу, презентація усіх сфер духовної та матеріальної культури; насиченість прецедентними текстами; ілюстративність та візуалізація; мультимедійність.

Підсумовуючи, також наведемо, на наш погляд, необхідні компоненти структури лінгвокраїнознавчої статті для іноземців: назва, варіанти назви (з наголосом); лексико-граматичні особливості (складні для іноземців граматичні форми, зменшувально-пестливі форми, частотні словотвірні варіанти); тлумачення (словникове, спрощене); етимологічна характеристика чи внутрішня форма слова (якщо яскрава і цікава для іноземців); синонімічний ряд, означення, порівняння (якщо доречно); метафо-

ричні значення, історико-культурні конотації, асоціації; усталені вислови, прислів'я, приказки; екстралінгвістичний матеріал (невеликий, але змістовний); прецедентні тексти (фіксація в художній літературі, фольклорі, наукових, історичних виданнях; сцени з художніх та документальних фільмів, анімації) та інший ілюстративний матеріал (картини, фото, малюнки); аналогії в мовах та культурах; джерела, звідки можна взяти додаткову інформацію.

Такий універсальний словник-довідник можна створити на базі лінгвокраїнознавчих словників

та сучасних методичних розробок, які вже розроблені в багатьох університетах, де навчаються іноземці. Саме тому до створення окремих лінгвокраїнознавчих словникових статей могли б долучитися методисти та викладачі української мови як іноземної різних навчальних закладів. Усе це сприятиме прискоренню процесу укладання словника та зробить його результативним. Наведений аналіз, висновки та приклади словникових статей можуть бути використані для подальших розробок у цьому напрямі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данилюк Н. Можливості використання лінгвокраїнознавчих словників для вивчення іноземних мов. *Актуальні питання іноземної філології*. Луцьк, 2014. № 1. С. 68–74.
2. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
3. Kowalenko W., Labuda G., Lehr-Splawinski T. Słownik starożytności słowiańskich: encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych: v 8 t. Wrocław : Zakład Narodowyim. Ossolińskich-Wydaw, 1961–1996.
4. Славянские древности: этнолингвистический словарь : в 5-ти т. / под общ. ред. Н. Толстого. Москва : Международные отношения, 1995–2012.
5. Україна в словах : мовоукраїнознавчий словник-довідник / упор. Н. Данилюк. Київ : Просвіта, 2004. 704 с.
6. Лінгвоукраїнознавчий словник власних назв української мови / укл. Л. Дуда. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. Вип. 10. Зошит 9. Назви вищих навчальних закладів. 52 с.
7. Самусенко О., Клімкіна О. Лінгвоукраїнознавство: Україна. Київ : Київський університет, 2009. 256 с.
8. Лингвострановедческий словарь «Россия». URL: <http://ls.pushkininstitute.ru/lsslovar/index.php> (дата звернення: 05.08.2020).
9. Процик І. Лінгвоукраїнознавчий словник власних назв української мови в навчальній лексикографії для чужоземців. *Вісник Львівського університету. Серія «Філологічна»*. 2011. Вип. 52. С. 388–394.
10. Самусенко О. Українські мультфільми як навчальний матеріал у курсі лінгвоукраїнознавства. *UCRAINICA VII. Současna ukrajinstika. Problémy jazyka, literatury a kultury : sbornik příspěvků z mezinárodní konference VIII Olomoucké symposium ukrajinstů střední východní Evropy*. Olomouc, 2016. С. 611–617.
11. Воропай О. Звичаї нашого народу: етнографічний нарис. Київ : Оберіг, 1993. 592 с.
12. Стельмащук Г. Традиційні головні убори українців. Київ : Наукова думка, 1993. 240 с.
13. Шевченко Т. Хустина. Повне зібрання творів : у 12-ти т. / редкол. : М. Жулинський (гол. ред.) та ін. Київ : Наукова думка, 2001. Т. 2. С. 56–57.
14. Войтович В. Міфи та легенди давньої України. Тернопіль : Богдан, 2005. 392 с.
15. Етимологічний словник української мови: у 7-ми т. / редкол. : О. С. Мельничук (гол. ред.) та ін. Київ : Наукова думка, 1985. Т. 2. 569 с.
16. Українка Леся. Лісова пісня. Твори : у 4-х т. / Леся Українка ; упор. Н. Вишнеvsька. Київ : Дніпро, 1982. Т. 3. С. 79–186.

REFERENCES

1. Danylyuk, N. (2014) *Mozhlyvosti vykorystannya lnhvokrayinoznavchykh slovnykiv dlya vyvchennya inozemnykh mov* [Possibilities of using linguistic country studies dictionaries for the purposes of a foreign language acquisition]. *Aktual'ni Pytannya Inozemnoyi Filolohiyi*, 1, 68–74.
2. Zhayvoronok, V. V. (2006) *Znaky ukrayins'koyi etnokul'tury: slovnyk-dovidnyk* [Sings of the Ukrainian ethnoculture: dictionary and reference book]. Kyiv: Dovira.
3. Kowalenko, W., Labuda, G., Lehr-Splawinski, T. (1961–1996) *Słownik starożytności słowiańskich: encyklopedyczny zarys kultury Słowian od czasów najdawniejszych* [A dictionary of the Slavic antiquity: encyclopedic of the Slavic culture from the ancient times]. Wrocław: Zakład Narodowyim. Ossolińskich-Wydaw.
4. Tolstoj, N.I. (Ed.) (1995–2012) *Slavjanskije drevnosti: jetnolingvisticheskij slovar'* [The Slavic ancients: ethno-linguistic dictionary]. Moskva: Mezhdunarodnye otnoshenija.
5. *Ukrayina v slovakh: movokrayinoznavchyy slovnyk-dovidnyk* (2004) [Ukraine in words: language and country-specific dictionary and reference book]. Kyiv: Prosvita.

6. Duda, L. (2016) Nazvy vyshchych navchal'nykh zakladiv [Names of Institutions of higher educations]. In *Linhvokrayinoznavechyy slovnyk vlasnykh nazv ukrayins'koyi movy* Vol. 10 (9). L'viv: LNU imeni Ivana Franka.
7. Samusenko, O.M., Klimkina, O.I. (2009) Linhvokrayinoznavestvo: Ukrayina [Culture-through-language studies: Ukraine]. Kyiv: Kyivskyy universytet.
8. Lynhvostranovedchesky slovar' "Rosyya" [Culture-through-language studies dictionary "Russia"]. Retrieved from: <http://ls.pushkininstitute.ru/lsslovar/index.php>
9. Protsyk, I.R. (2011) Linhvokrayinoznavechyy slovnyk vlasnykh nazv ukrayins'koyi movy v navchal'nykh leksykohrafiyi dlya chuzhozemtsiv [Linguo-country dictionary of Ukrainian proper names in the educational lexicography for foreigners]. *Visnyk L'vivskoho Universytetu. Seriya Filolohichna*, 52, 388–394.
10. Samusenko, O.M. (2016) Ukrayins'ki mul'tfil'my yak navchal'nyy material u kursi linhvokrayinoznavestva [Ukrainian animated movies as a learning material for a culture-through-language studies class]. *UCRAINICA VII. Současná ukrajínistika. Problémy jazyka, literatury a kultury: sborník příspěvků z mezinárodní konference VIII Olomoucké symposium ukrajínistů střední východní Evropy* (pp. 611–617). Olomouc.
11. Voropay, O. (1993) Zvychai nashoho narodu: etnografichnyy narys [Customs of our folk: an ethnographical essay]. Kyiv: Oberih.
12. Stel'mashchuk, H.H. (1993) Tradytsiyni holovni ubory ukrayintsiv [Traditional headgears of the Ukrainians]. Kyiv: Naukova dumka.
13. Shevchenko, T.H. (2001) Khustyna [The Headscarf] In M.H. Zhulynskyy (Ed.), *Povne zibrannya tvoriv* (Vol. 2, pp. 56–57). Kyiv: Naukova dumka.
14. Voytovych, V.M. (2005) Mify ta lehendy davn'oyi Ukrayiny [Myths and legends of ancient Ukraine]. Ternopil': Bohdan.
15. Mel'nychuk, O.S. (Ed.) (1985) Etymolohichnyy slovnyk ukrayins'koyi movy [Etymological dictionary of Ukrainian language] (Vol. 2, p. 569). Kyiv: Naukova dumka.
16. Ukrayinka, Lesya (1982) Lisova pisnya [The Forest Song]. In N.O. Vyshnevs'ka (Ed.), *Tvory* (Vol. 3, pp. 79–186). Kyiv: Dnipro.